

Rapport

KIEZER ZIET ROL VOOR EU BIJ GROTE, URGENTE VRAAGSTUKKEN

Peiling I&O Research
april 2019

Nederlandse kiezer ziet rol voor de EU bij grote, urgente, grensoverschrijdende vraagstukken

Onderzoek I&O Research over EU en Europese Parlementsverkiezingen

- Kiezer sceptisch over EU, maar voor aanpak grote problemen is EU onmisbaar
- Meerderheid wil geen Nexit
- VVD en FvD kans grootste te worden op 23 mei
- EP-lijsttrekkers vrijwel onbekend, op Timmermans na

Geen positief beeld van EU ...

Nederlanders voelen zich weinig betrokken bij de Europese Parlementsverkiezingen, veel minder dan bij de Tweede Kamer- of gemeenteraadsverkiezingen. Een groter deel van de kiezers is ontevreden (47%) dan tevreden (32%) over wat de instellingen van de Europese Unie de afgelopen jaren deden. Uit eerder onderzoek van I&O Research (eind 2018) bleek al dat Nederlanders veel minder vertrouwen hebben in het Europees Parlement dan in gemeenteraad en Tweede Kamer.

...EU-instellingen hebben te veel macht ...

Bijna de helft van de kiezers (46%) vindt dat "de instellingen van de Europese Unie te veel macht hebben" en ook bijna de helft (47%) vindt dat de Europese integratie te ver is gegaan.

... maar voor de urgente, grensoverschrijdende kwesties ziet men wel een rol voor de EU

Voor kwesties die kiezers beschouwen als de 'grote vraagstukken van deze tijd' – klimaatverandering, immigratie/ vluchtelingenproblematiek, internationale veiligheid – zien kiezers wel degelijk een belangrijke rol voor de EU. Ook bij het tegengaan van 'de consumptiemaatschappij' en het beschermen van vrije nieuwsgaring/het tegengaan van fakenews, kijkt men in sterke mate naar de EU.

Als we kiezers vragen in hun eigen woorden te zeggen waar de Europese Unie zich vooral mee bezig zou moeten houden, zien we de volgende drie gemeenplaatsen:

- De EU moet zich bezighouden met grensoverschrijdende zaken
- De EU moet zorgen voor een *gelijk speelveld* voor alle EU-leden, hun inwoners en bedrijven
- De EU moet ervoor zorgen dat Europa een machtsblok vormt tegenover de VS, China en Rusland

Vaderverlof: geen Europees onderwerp

Concrete kwesties die bij uitstek geschikt zijn om Europees aan te pakken: het tegengaan van spionage en/of de verspreiding van fakenews in Europa, invoeren van een vliegtaks of belastingontduiking door grote internationale bedrijven aanpakken of maatregelen om afspraken Klimaatakkoord van Parijs na te komen.

Nederlandse kiezers vinden daarentegen betaald ouderschapsverlof voor vaders (onlangs stemde het Europees Parlement in met een wet waarin is geregeld dat ook vaders recht krijgen op vier maanden ouderschapsverlof)¹ duidelijk geen onderwerp waar de EU (5%) over zou moeten beslissen, wel de nationale regering (65%).

---

¹ RTL Nieuws: EU stemt in met twee maanden betaald ouderschapsverlof (4 april 2019).

<https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/artikel/4666851/eu-stemt-met-twee-maanden-betaald-ouderschapsverlof>

Geen draagvlak voor (referendum over) Nexit

Ondanks de scepsis en het relatief lage vertrouwen wil een ruime meerderheid de EU niet verlaten. Net als in 2016 wil slechts een derde (32%) van de Nederlanders een referendum over de vraag of Nederland lid moet blijven van de Europese Unie (een 'Nexit')? Als er een referendum zou komen, zegt 72 procent 'zeker te gaan stemmen', ook dat was begin 2016 zo. Een zelfde percentage (72%) zou dan stemmen voor 'in de EU blijven'. Slechts 18 procent vindt dat Nederland het voorbeeld van het Verenigd Koninkrijk moet volgen en uit de EU moet vertrekken.

Europese Parlementsverkiezingen: 'opkomstverkiezingen'

Bij de vorige Europese Parlementsverkiezingen (2014) ging slechts 37 procent van de Nederlandse kiezers naar de stembus. Daarmee zijn de EP-verkiezingen de verkiezingen met de laagste opkomst. De EP-verkiezingen op 23 mei zullen waarschijnlijk – meer dan andere verkiezingen – 'opkomstverkiezingen' worden: de partij die er het best in slaagt zijn achterban naar de stembus te krijgen kan goede zaken doen.

Kiezers die voor de Tweede Kamer zouden stemmen op SGP of PvdA zijn het meest geneigd om op 23 mei naar de stembus te komen, gevolgd door kiezers van ChristenUnie, D66, VVD, GroenLinks en SP. Kiezers van 50 Plus, PVV, PvdD en FvD (allen eurosceptische partijen) zijn – minder dan gemiddeld – van plan te gaan stemmen op 23 mei. Ook de opkomstintentie van CDA-kiezers is relatief laag.

Vooralsnog beste papieren voor VVD en FvD

Het ziet er naar uit dat de strijd om wie op 23 mei de grootste wordt, ook nu weer zal gaan tussen VVD en Forum voor Democratie. Ook GroenLinks kan nog meedoen in deze strijd, al is de kiezerstrouw voor deze partij – met 58% - lager en de mate waarin GL-kiezers ook naar andere partijen kijken groter.

Lijsttrekkers: alleen Frans Timmermans echt bekend

Op Frans Timmermans na zijn de lijsttrekkers bij het grote kiezerspubliek zo goed als niet bekend. Zeven op de tien (69%) kiezers kennen Timmermans – de "Spitzenkandidat" voor PvdA en sociaaldemocraten in Europa. Nummer twee, Sophie in 't Veld van D66, is bekend bij 26 procent. De overige EP-lijsttrekkers komen niet boven de 11 procent bekendheid uit.

Als we kiezers vragen aan te geven wie de lijsttrekker is van de partij waarop ze bij de EP-verkiezingen gaan stemmen, zeggen zes op de tien (61%) dat niet te kunnen en de overige 39 procent heeft het regelmatig mis. Zo denkt 10 procent van de VVD-kiezers dat Timmermans de lijsttrekker voor de VVD is, evenveel als het deel dat denkt dat dat Malik Azmani – de werkelijke VVD-lijsttrekker – is. Van de PvdA-kiezers weet overigens 55 procent wel dat Frans Timmermans de lijsttrekker voor de sociaaldemocraten is.

Frans Timmermans: gewaardeerd van links tot rechts

Van de EP-lijsttrekkers scoren Bas Eickhout (GroenLinks; een 7,1), Peter van Dalen (ChristenUnie; 7,0), Esther de Lange (CDA, 6,9) en Frans Timmermans (PvdA, 6,9) het best.

De 6,9 die Frans Timmermans krijgt van de kiezers is echt hoog te noemen, hij is immers bij het grootste deel van de kiezers bekend (ook bij kiezers van partijen die weinig op hebben met de PvdA).

Timmermans wordt gewaardeerd van links tot rechts: de PvdA-kiezers geven hem maar liefst een 8,0, maar D66- (7,8) en VVD-kiezers (7,7) vinden hem ook goed; en ook GL- (7,4) en CDA-kiezers (7,3) beoordelen hem met een ruime voldoende.

Vooralsnog helpt dit de PvdA echter niet aan een groter kiezerspotentieel: de partij staat in de EP-peiling op 9 procent (3 zetels; zie paragraaf 3.2), niet veel meer dan ze in de landelijke peiling haalt (8%).

Meer informatie

- Peter Kanne, p.kanne@ioresearch.nl, 06-31943707

Verantwoording

I&O Research voerde een landelijk representatief onderzoek uit onder 1.672 Nederlanders van 18 jaar en ouder. Het onderzoek liep van vrijdag 19 tot en met woensdagochtend 24 april 2019.

De resultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, opleiding, regio en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2017. Het grootste deel van de deelnemers is afkomstig uit het I&O Research Panel (n=1.500). Daarnaast zijn 172 deelnemers via PanelClix benaderd om deel te nemen aan dit onderzoek.

*Overname uit deze publicatie is alleen toegestaan met expliciete vermelding van **I&O Research** als bron.*

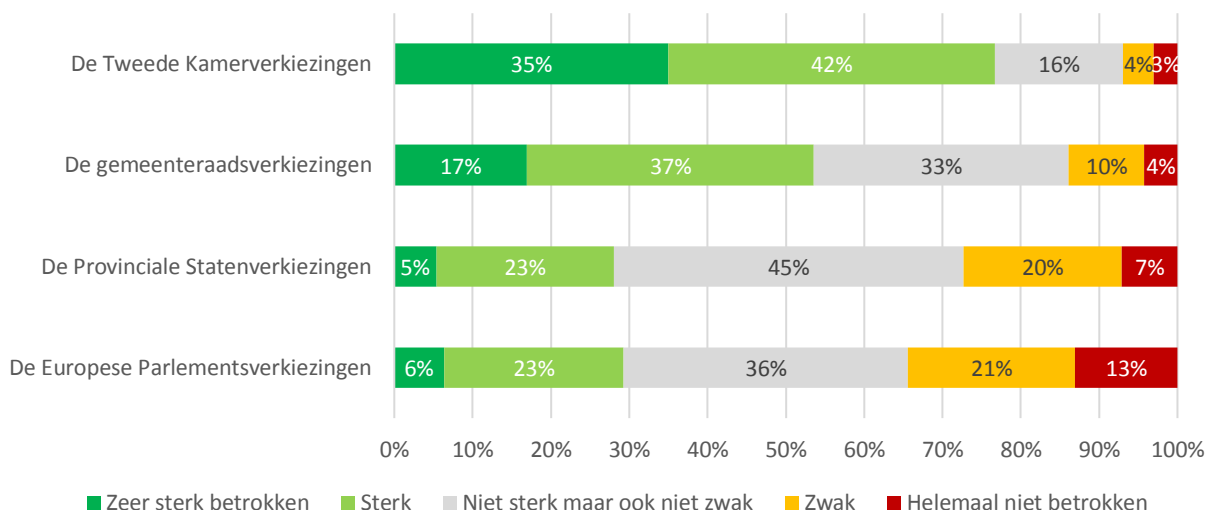
1. De EU en Europese Parlementsverkiezingen

1.1 Nederlanders weinig betrokken bij Europese Parlementsverkiezingen

Nederlanders voelen zich weinig betrokken bij de Europese Parlementsverkiezingen, veel minder dan bij de TK- of GR-verkiezingen.

Figuur 1

In Nederland kennen we meerdere verkiezingen, waarvan onderstaande de belangrijkste zijn. Kunt u per verkiezing aangeven in hoeverre u zich hierbij betrokken voelt?

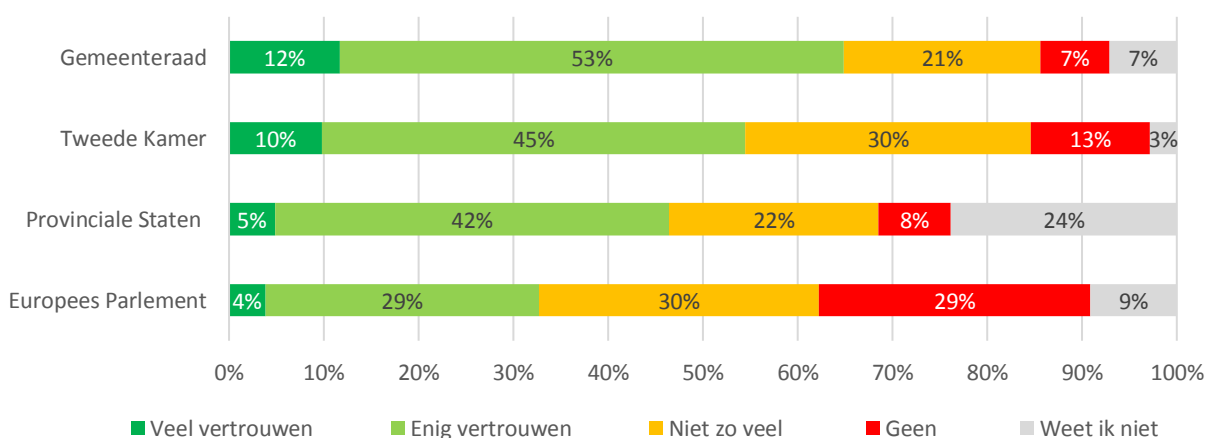

Ook weinig vertrouwen in Europees parlement

Uit eerder onderzoek van I&O Research² bleek dat Nederlanders vooral vertrouwen hebben in hun gemeenteraad en in de Tweede Kamer en het minst in het Europees Parlement.

Figuur 2

Hoeveel vertrouwen heeft u in: (bron: onderzoek I&O Research voor VN, uitgevoerd november 2018)

² Kiezers: Provinciale Staten niet afschaffen. Februari 2019, i.o.v. Vrij Nederland.
<https://ioresearch.nl/Home/Nieuws/userid/14/kiezers-provinciale-staten-niet-afschaffen#.XMbwXyIzaUk>

1.2 Derde tevreden, bijna de helft ontevreden over EU

Men is dus weinig betrokken bij de EU en heeft weinig vertrouwen in het Europees Parlement. Ook is nog steeds een groter deel ontevreden dan tevreden over wat de instellingen van de Europese Unie de afgelopen jaren deden. In januari 2019 zagen we de tevredenheid enigszins toenemen, nu kunnen we deze stabiel noemen: een derde (32%) is tevreden, 47 procent niet (zo).

Tabel 1

Hoe tevreden of ontevreden bent u in het algemeen met wat de instellingen van de Europese Unie (bijv. de Europese Commissie, de Raad van Ministers, het Europees Parlement) in de afgelopen jaren hebben gedaan?

	BEGIN MRT-2016	EIND MRT-2016	JANUARI 2019	APRIL 2019
Zeer tevreden	0%	1%	2%	2%
Tamelijk tevreden	19%	22%	33%	30%
Niet erg tevreden	39%	38%	30%	32%
Helemaal niet tevreden	30%	27%	18%	15%
Weet ik niet	12%	13%	17%	21%
TOTAAL	100%	100%	100%	100%

Hoger opgeleiden zijn tevredener dan lager opgeleiden. Van de hoger opgeleiden is 41 procent tevreden en 38 procent ontevreden, onder lager opgeleiden vinden we ruim twee keer zoveel ontevredenen (55%) als tevredenen (23%).

Tabel 2

Hoe tevreden of ontevreden bent u in het algemeen met wat de instellingen van de Europese Unie in de afgelopen jaren hebben gedaan? (naar opleidingsniveau)

	BEGIN MRT-16	EIND MRT-16	JAN-19	APRIL 19
Lager opgeleiden				
Zeer tevreden	0%	0%	1%	2%
Tamelijk tevreden	14%	15%	25%	21%
Niet erg tevreden	38%	40%	36%	34%
Helemaal niet tevreden	36%	32%	23%	21%
Weet ik niet	12%	13%	16%	22%
Middelbaar opgeleiden				
Zeer tevreden	0%	1%	1%	1%
Tamelijk tevreden	15%	19%	30%	30%
Niet erg tevreden	36%	37%	30%	36%
Helemaal niet tevreden	34%	29%	20%	14%
Weet ik niet	15%	14%	19%	20%

Hoger opgeleiden	BEGIN MRT-16	EIND MRT-16	JAN-19	APRIL 2019
Zeer tevreden	0%	2%	3%	4%
Tamelijk tevreden	24%	35%	44%	38%
Niet erg tevreden	41%	36%	26%	27%
Helemaal niet tevreden	23%	16%	11%	11%
Weet ik niet	11%	10%	15%	21%
Totaal	100%	100%	100%	100%

1.3 Europese Unie heeft te veel macht

Bijna de helft van de kiezers (46%) is het eens met de stelling "De instellingen van de Europese Unie hebben te veel macht", 18 procent is het hier niet mee eens. In vergelijking met drie jaar geleden is dat niet erg veranderd.

Eveneens bijna de helft (47%) vindt dat de Europese integratie te ver is gegaan. Als toelichting werd bij deze vraag gegeven: "Met Europese integratie bedoelen we het aantal landen dat lid is geworden van de Europese Unie: zijn er te veel landen lid van de Europese Unie?". Ook hier denkt men nu niet anders over dan drie jaar geleden.

De Duitse Bundeskanzlerin Angela Merkel en Franse president Emmanuel Macron zouden het goed vinden als er een Europees leger kwam: een leger van alle EU-leden, in plaats van de nationale legers. De Nederlandse premier Mark Rutte – tevens leider van de VVD – voelt er niets voor. D66 daarentegen is er wel voorstander van. De kiezers zijn verdeeld: 37 procent is het eens met de stelling: Er zou een Europees leger gevormd moeten worden, drie op de tien zijn het er mee oneens, een kwart weet het niet. (Zie ook figuur 3).

Tabel 3

Eens of oneens met de volgende stellingen

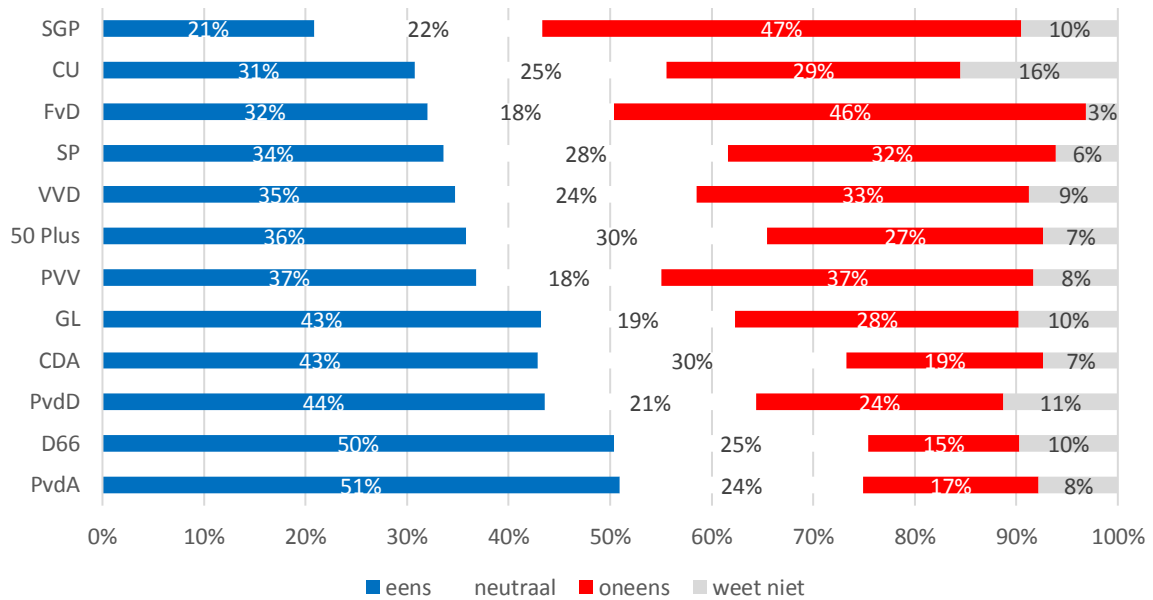
		2016	2019
De instellingen van de Europese Unie hebben te veel macht	(helemaal) mee eens	50%	46%
	neutraal	24%	27%
	(helemaal) mee oneens	17%	18%
	weet niet	9%	9%
	Totaal	100%	100%
De Europese integratie is te ver gegaan	(helemaal) mee eens	49%	47%
	neutraal	19%	22%
	(helemaal) mee oneens	24%	24%
	weet niet	8%	7%
	Totaal	100%	100%
Er zou een Europees leger gevormd moeten worden: een leger van alle EU-leden, in plaats van de nationale legers	(helemaal) mee eens		37%
	neutraal		24%
	(helemaal) mee oneens		30%
	weet niet		9%
	Totaal		100%

Vooral kiezers van PvdA en D66 zien een Europees leger zitten (ongeveer de helft is daar voor). Kiezers van SGP, PVV en FvD zijn het vaakst tegen.

Figuur 3

Eens of oneens met de stelling "Er zou een Europees leger gevormd moeten worden: een leger van alle EU-leden, in plaats van de nationale legers" (Naar politieke voorkeur TK, nu).

1.4 De 'Grote Vraagstukken' van deze tijd: klimaatverandering en immigratie

Op de vraag wat volgens kiezers de grote vraagstukken van deze tijd zijn, worden klimaatverandering en immigratie het meest genoemd, elk door iets meer dan de helft. Het eerste sociaaleconomische onderwerp – inkomensongelijkheid en armoede – wordt als vierde genoemd, door 45 procent.

Figuur 4

Wat zijn volgens u de grote vraagstukken van deze tijd? Problemen die dringend om een aanpak of oplossing vragen?

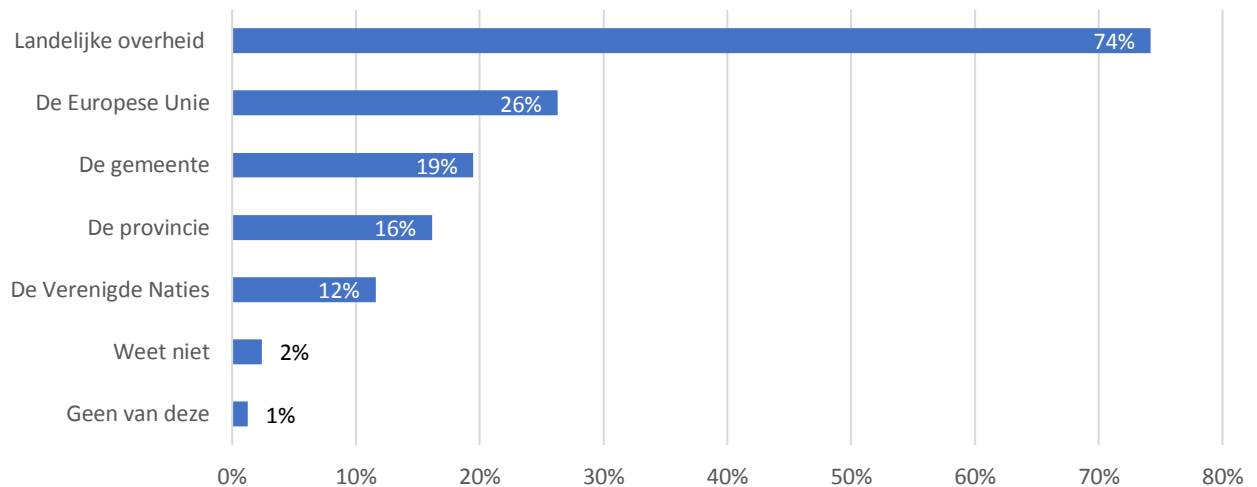
1.5 Wie moet de grote vraagstukken aanpakken?

Voor alle voorgelegde onderwerpen waarvan mensen vinden dat ze dringend om een aanpak of oplossing vragen, is vervolgens gevraagd via welke overheid of organisatie dit vraagstuk het best aangepakt of opgelost kan worden. In figuur 5 zien we het gemiddelde over de 15 onderwerpen, waaruit blijkt dat kiezers vooral de landelijke overheid (74%) een belangrijke rol toedichten, maar daarna (26%) de Europese Unie. Dus, hoewel Nederlanders zich maar beperkt betrokken voelen bij de EP-verkiezingen (zie paragraaf 1.1), zien ze wel degelijk een rol voor de EU weggelegd.

In figuur 6 is te zien voor welke onderwerpen dat vooral geldt.

Figuur 5

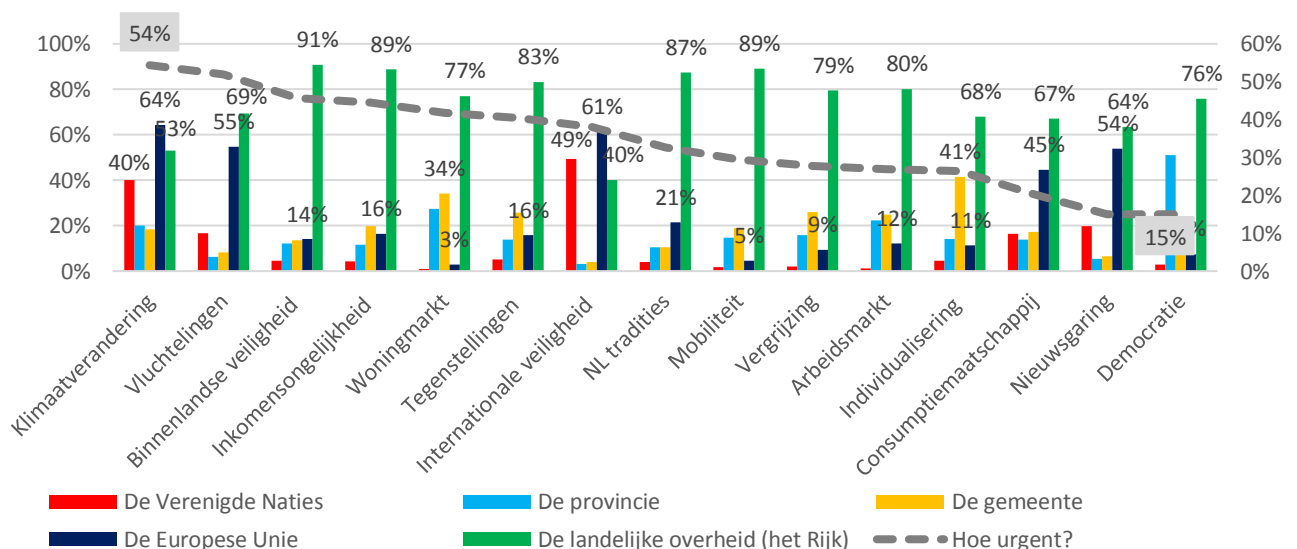
Via welke overheid of organisatie kan elk vraagstuk volgens u het best aangepakt of opgelost worden? (basis: onderwerp wordt gezien als (een van de) grote vraagstukken van deze tijd, een probleem dat dringend om een aanpak of oplossing vraagt) (gemiddelde over 15 onderwerpen)

In figuur 6 zien we van links naar rechts de urgentie van de vraagstukken (54% vindt dat vooral de klimaatverandering moet worden aangepakt). In dezelfde figuur wie het probleem zou moeten aanpakken. Zo blijkt dat voor de aanpak van urgente, grote vraagstukken beschouwen (klimaatverandering, immigratie/vluchtelingenproblematiek, internationale veiligheid), kiezers een rol voor de EU zien weggelegd (respectievelijk 64, 69 en 61% vindt dat de EU dit vraagstuk – mede – moet aanpakken). Ook bij het tegengaan van 'de consumptiemaatschappij' en het beschermen van vrije nieuwsgaring, het tegengaan van fakenews, kijkt men in sterke mate naar de EU. 'Individualisering' vindt men iets wat door de landelijke (68%) of lokale overheid (41%) aangepakt moet worden.

Figuur 6

- Wat zijn volgens u de grote vraagstukken van deze tijd? Problemen die dringend om een aanpak of oplossing vragen? (Rode lijn, rechter as)
- Via welke overheid of organisatie kan elk vraagstuk volgens u het best aangepakt of opgelost worden? (Staven, linker as)

1.6 Wie moet zich met welk onderwerp bezighouden?

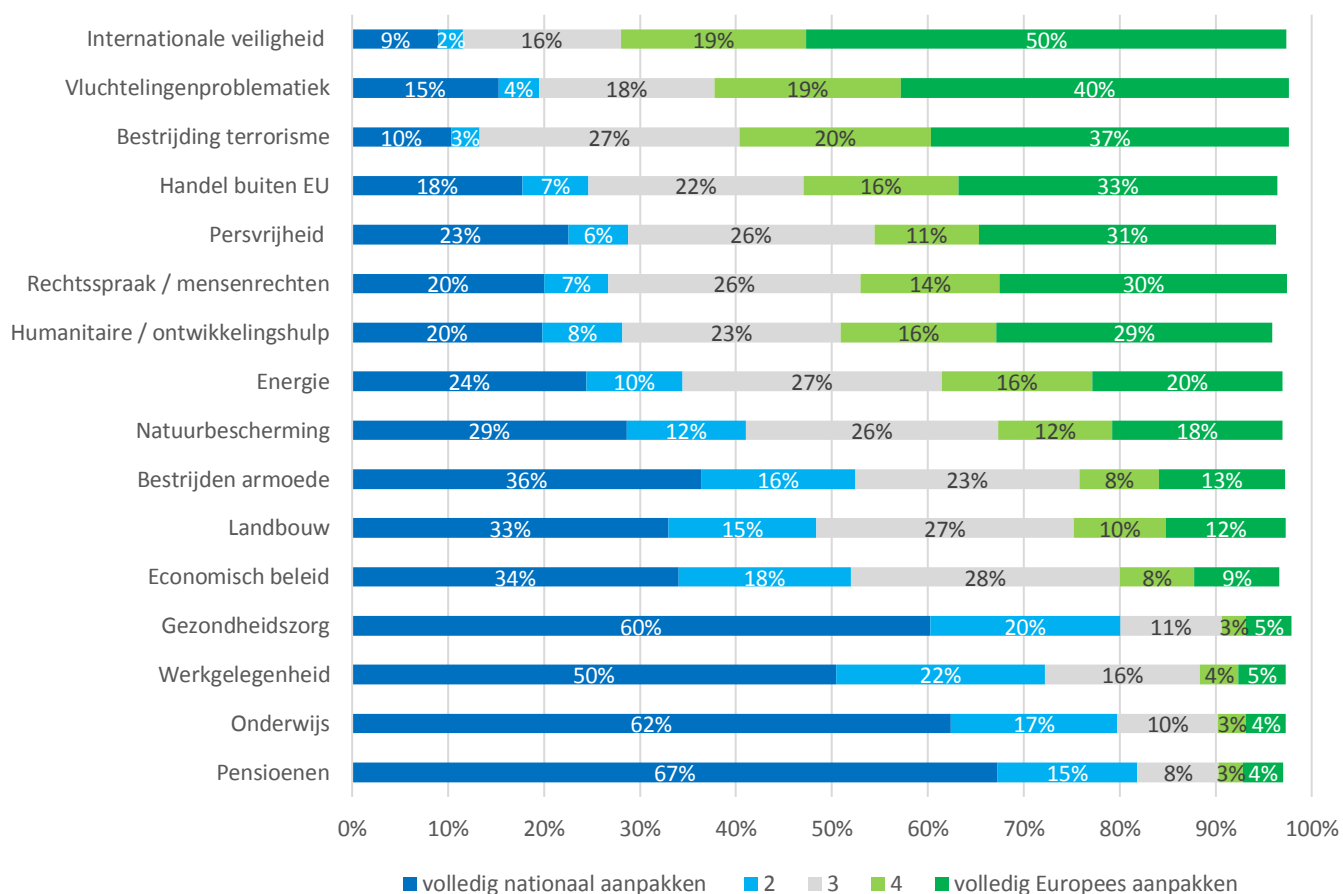
De Europese Unie houdt zich met veel verschillende onderwerpen bezig. We legden de respondenten in dit onderzoek een groot aantal van deze thema's voor met de vraag of dit nationaal of Europees aangepakt zou moeten worden (figuur 7) en vervolgens of de Europese Unie hier te weinig, voldoende of te veel aan doet (figuur 8).

Ook hieruit blijkt duidelijk dat Nederlandse kiezers vinden dat de EU zich bezig moet houden met grensoverschrijdende kwesties als internationale veiligheid, de vluchtelingenproblematiek, bestrijding van terrorisme en internationale handel.

Aan de andere kant staan zaken als pensioenen, onderwijs, werkgelegenheid en gezondheidszorg: een ruime meerderheid vindt dat dit kwesties zijn die nationaal aangepakt moeten worden.

Figuur 7

Kunt u per onderwerp aangeven of het een onderwerp is dat (1) door de nationale overheid (de Nederlandse Tweede Kamer en regering) aangepakt moet worden of (5) door de Europese Unie? Of (3) iets er tussenin, als beide er over moeten beslissen? ³

³ Weet niet is hier weggelaten, is steeds 3 of 4 procent.

1.7 Doet EU te veel, te weinig?

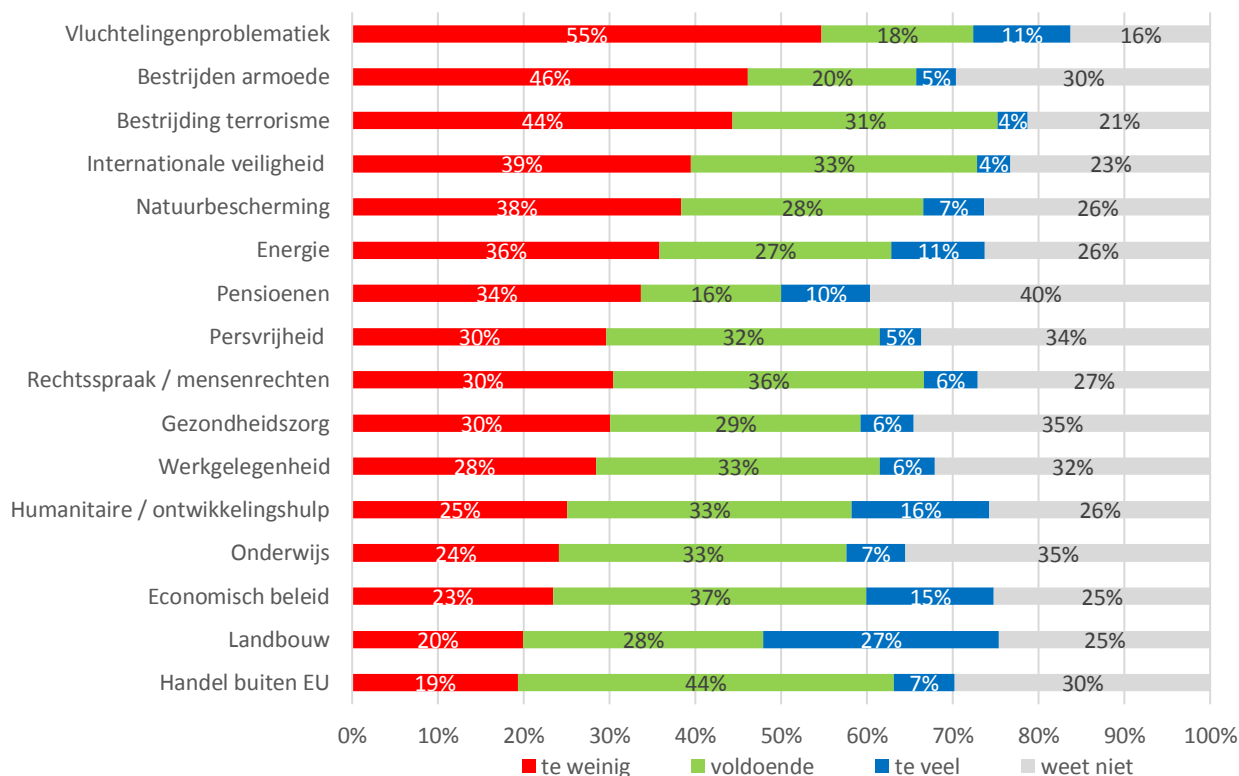
Hoewel de kiezer weinig vertrouwen heeft in de EU, vindt hij maar voor weinig onderwerpen dat 'Brussel' er te veel aan doet. Dat geldt – per saldo – alleen voor landbouw.

Voorals het gaat om de vluchtelingenproblematiek vindt de Nederlandse kiezer dat de EU te weinig doet. Aan armoedebestrijding (wat de kiezer eigenlijk een nationale kwestie vindt, zie figuur 7) doet de EU toch te weinig.

Redelijk in balans is de inspanning van de EU volgens de kiezer als het gaat om rechtspraak/mensenrechten, werkgelegenheid, humanitaire hulp, onderwijs en economisch beleid (het aandeel 'voldoende' is groter dan het aandeel te weinig of te veel).

Figuur 8

Kunt u per onderwerp aangeven of wat u betreft de Europese Unie hier te weinig, voldoende of te veel aan doet?

1.8 EU doet te weinig aan vluchtelingenproblematiek, terrorisme en internationale veiligheid

Als we bovenstaande twee vragen met elkaar combineren (wat moet Europees aangepakt worden en waar besteedt de EU te veel of te weinig aandacht aan?), krijgen we figuur 9.

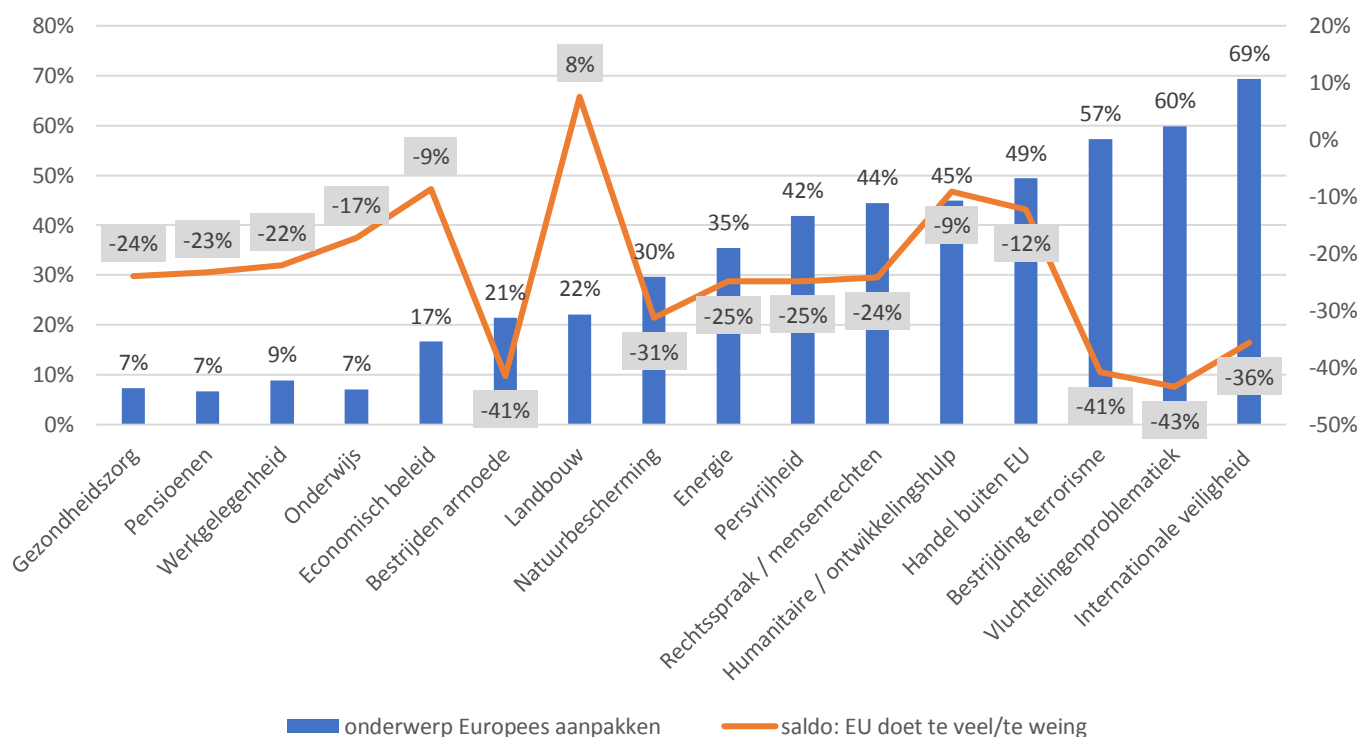
Zes op de tien kiezers (60%) vinden de vluchtelingenproblematiek een onderwerp dat door de EU aangepakt zou moeten worden (en niet door de landelijke overheid; score 4 of 5). Bovendien zagen we (1.4) dat de vluchtelingenproblematiek een van de meest urgente kwesties van dit moment is. Toch besteedt de EU hier volgens 55 procent te weinig aandacht aan en volgens 11 procent te veel: per saldo: 43 procent te weinig⁴.

Eenzelfde beeld zien we het bestrijden van terrorisme en de internationale veiligheid: onderwerpen waar de EU vooraan zou moeten staan bij de aanpak ervan, maar per saldo vindt men dat de EU er te weinig aan doet.

Het omgekeerde zien we bij landbouw: slechts 22 procent ziet dat als een domein waar de EU dominant zou moeten zijn (48% ziet het als een nationaal aan te pakken domein), per saldo vindt 8 procent dat (27% te veel, 20% te weinig⁵) de EU hier te veel aandacht aan besteedt, waarmee het het enige voorgelegde werkveld is waar per saldo meer mensen vinden dat het te veel is dan te weinig.

Figuur 9

- Kunt u aangeven of het een onderwerp is dat door de nationale overheid aangepakt moet worden of door de Europese Unie? (Blauwe staaf, linker as; % score 4 of 5, Europees aanpakken)
- Kunt u per onderwerp aangeven of wat u betreft de Europese Unie hier te weinig, voldoende of te veel aan doet? (Rode lijn, rechter as; percentage saldo te veel minus te weinig)

⁴ 11 minus 55 is vanzelfsprekend -44%, met de juiste afronding komt het echter per saldo op -43%.

⁵ Idem.

1.9 Concrete kwesties waar de EU zich wel of niet mee bezig moet houden

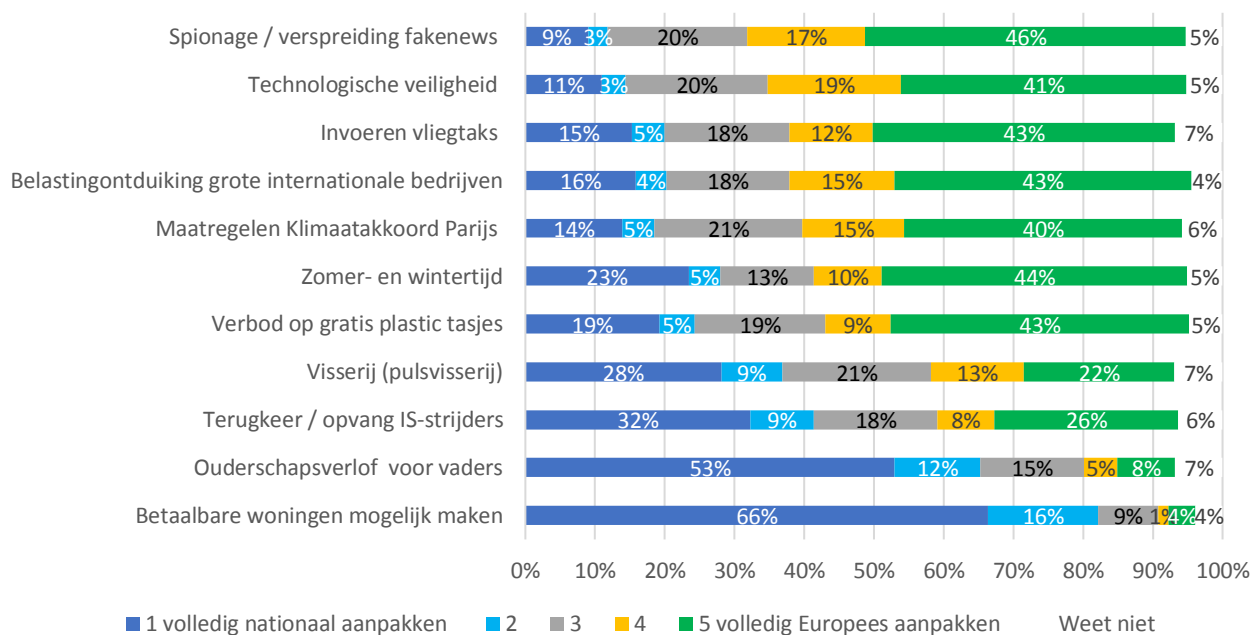
Op 4 april 2019 stemde het Europees Parlement in met een wet waarin is geregeld dat ouders binnenkort recht op vier maanden ouderschapsverlof hebben, waarvan twee maanden moeten worden betaald. Het Europees Parlement ook vindt dat de partner van de bevallen vrouw recht heeft op minimaal tien dagen betaald kraamverlof na de geboorte. Hiermee regelt het Europees Parlement dus dat ook vaders betaald ouderschapsverlof kunnen krijgen⁶.

Nederlandse kiezers vinden dit duidelijk een onderwerp waar niet de EU (5%), maar de nationale regering (65%) over zou moeten beslissen. Dit geldt ook voor het betaalbaar maken van woningen of de terugkeer en opvang van IS-strijders.

Kwesties die bij uitstek geschikt zijn om Europees aan te pakken: het tegengaan spionage en/of de verspreiding van fakenews in Europa (door bijvoorbeeld China, Rusland of Iran), invoeren van een vliegtaks of aanpakken van belastingontduiking door grote internationale bedrijven (bijvoorbeeld een minimum vennootschapsbelasting voor multinationals invoeren) of maatregelen om de afspraken in het Klimaatakkoord van Parijs na te komen.

Figuur 10

De volgende onderwerpen gaan over enkele concrete kwesties. Kunt u aangeven of wat u betreft vooral de nationale overheid ('Nederland') of de EU zich met deze issues bezig moet houden?

⁶ RTL Nieuws: EU stemt in met twee maanden betaald ouderschapsverlof (4 april 2019).
<https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/artikel/4666851/eu-stemt-met-twee-maanden-betaald-ouderschapsverlof>

1.10 Waar moet EU zich mee bezig houden?

We vroegen respondenten om in hun eigen woorden te zeggen waar de Europese Unie zich vooral mee bezig zou moeten houden en waarom. Hieronder enkele citaten, met daarbij de partij waarop men zou stemmen voor de Tweede Kamer. Vanzelfsprekend hebben kiezers van verschillende partijen verschillende posities, maar we zien wel enkele gemeenplaatsen:

- De EU moet zich bezighouden met grensoverschrijdende zaken
- De EU moet zorgen voor een *gelijk speelveld* voor alle EU-leden
- De EU moet ervoor zorgen dat Europa een machtsblok vormt tegenover de VS, China en Rusland

VVD-stemmers

- "Een gelijk speelveld voor alle ondernemingen in Europa creëren en bewaken. Het beschermen van de interne markt tegen interventies vanaf buiten Europa (één economisch machtsblok creëren zoals de VS en China dat ook zijn). Zorgen voor een Europees klimaat- c.q. energiebeleid (nu gaan we in Nederland zeer hoog renderende kolencentrales sluiten, uitstoot 900 kg CO2 per MWh, en daardoor worden er elders in Europa een kolencentrales opgestart met een veel slechter rendement, uitstoot 1.400 kg CO2 per uur). Zo kan ik veel beleidsgebieden benoemen"
- "Arbeidsimmigratie en het normaliseren van de salarissen/vergoedingen van leden van de Europese Unie"
- "Economische bescherming van de EU. De EU staat sterker dan als de landen alleen zouden staan."

FvD-stemmers:

- "Alleen bemoeienis met grensoverschrijdende problematiek, samenwerking en gegevens uitwisselen indien nodig. Geen directe wetgeving."
- "De EU moet zich vooral bezighouden met zaken zoals immigratie en men moet als EU naar buiten treden als een eenheid van naties met een standpunt tov politieke en economische kwesties buiten de EU. Intern moet men richtlijnen en wetten maken over de algemene zaken zoals de interne tarieven voor grote bedrijven zodat men intern geen concurrent is van elkaar. Ook moet men zaken zoals de aansluiting van apparatuur eenduidig maken en niet met diverse soorten stekkers moet werken"

GL-stemmers:

- "Klimaat, economie, meer afstemming tussen regelgeving van de lidstaten om ook de gewone burgers die werken, wonen, trouwen, in een andere lidstaat het minder ingewikkeld te maken dan nu het geval is (eigen ervaring)"
- "Over zaken die alle landen aangaan. Dus integratie, veiligheid, gezamenlijk leger, etc."
- "De EU moet zich bezighouden met thema's die alle lidstaten gemeenschappelijk delen. Bijvoorbeeld internationale betrekkingen en macro-economie. Onderwijs is daar een tegenhanger van: niet elke lidstaat hangt hetzelfde onderwijssysteem aan"

CDA-stemmer:

- "Bezig zijn zich sterk te maken in eensgezind beleid in nationaal overstijgende vraagstukken: immigratie, veiligheid en bestrijding misdaad en fraude."

D66-stemmers:

- "Bindend met gezamenlijke markt, overheidsfinancien, munt en bancaire sector. Stimulerend met gezamenlijke opgaven (klimaat, vervoer)"
- "De EU moet vooral een economische en politieke grootmacht zijn (en blijven), en waar mogelijk ook een militaire grootmacht worden. Dit om tegenwicht te bieden aan het Amerika van Trump, en de dreiging van Rusland en China anderzijds."

PvdA-stemmers:

- "Veiligheid, economie en een Europees leger lijkt me ook wel zinnig om in alle gevallen een goed evenwicht te vormen tegen de machtsblokken Amerika en Azië (China)"
- "De grote lijnen binnen Europa, rekening houdend met de verschillende culturen. Ik bedenk een verschil in diverse landen is de pensioenleeftijd; in Europa moet niet de indruk gewekt worden dat de landen waar de pensioenleeftijd hoger is moet betalen voor de landen waar de pensioenleeftijd lager is, waardoor er in die landen financiële tekorten dreigen die "centraal" opgevangen moeten worden."

SP-stemmers:

- "Eigenlijk vind ik dat de Europese Unie er in eerste instantie niet had moeten komen. Maar nu ze er eenmaal is, moeten ze zich bezig houden met als zaken internationaal verkeer, maar zeker niet met onze gezondheidszorg, pensioenen enz."
- "Dat we een eenheid worden en een goede machtspositie krijgen t.o.v. de grootmachten Amerika, Rusland en China."

PVV-stemmers:

- "Bescherming van de buitengrenzen en landen pas toelaten als ze enigszins gelijkwaardig zijn, ook wat betreft fiscale en sociale zekerheidsstelsels en zeker niet elke "bananenrepubliek" erbij trekken. Ik heb zojuist geantwoord dat NL in de EU moet blijven, mits deze "logge kolos" iets, of liever: heel veel, afslankt. Anders misschien toch een NEXIT"
- "De hele zaak moet ontbonden worden. Kost enorm veel geld en wat doen ze daar voor? Niets. En als ze er moeten zijn, zoals met de pulsvisserij dan zijn 15 Nederlanders er gewoon niet⁷. Dus waarvoor zitten zij er dan wel? Bovendien is 1 x per 4 maand een complete verhuizing naar Straatsburg gewoon nonsens. En de kosten zijn enorm, die kunnen wij goed gebruiken om tegen de armoede in Nederland te strijden, heel veel kinderen leven in de armoede, wij zitten zelf in het aardbevingengebied ook daar moet de regering veel harder aanpakken."

CU-stemmer:

- "Dat ze niet alles naar hun toe moeten trekken zo dat we de Nederlands waarden en normen kunnen houden. Alles verdwijnt door hun. Het is alleen maar voor de vluchtelingen. Het gewone volk bestaat niet meer. Dit is behoorlijk scheef gegroeid."
- "Onderwerpen die de landen overstijgen, invloed hebben op alle landen. Regelgeving rond vluchtelingenverdelingen, over gebruik van bestrijdingsmiddelen in de landbouw, milieubescherming, handel ed."

Niet-stemmers / weet nog niet:

- "De E.U. zou zich mijns inziens in hoofdzaak bezig moeten houden met het dichterbij elkaar brengen van verschillende inzichten, standpunten, streven naar gelijkwaardigheid, in dienst staan van evolutie, ontwikkeling en welvaart van alle mensen. De E.U. zou in dienst moeten staan van de mensheid, niet van zakelijke belangen, zou op een sociaal beginsel gefundeerd moeten zijn, niet op asociale, dictatoriale regelgeving in de rol van onderdrukker."
- "Belangrijk dat landen ook hun eigen identiteit houden. Problemetieken zijn niet overal aanwezig en/of hetzelfde. Laat de EU zich vooral bezig houden met zaken die landgrens overstijgend zijn, zoals internationale veiligheid en bestrijding terrorisme."

---

⁷ In werkelijkheid ging dit over de WW-export: <https://www.rtlz.nl/algemeen/politiek/artikel/4681461/vvd-woest-afwezigheid-linkse-europarlementariers-stemming-ww>

- “Een land zo klein als Nederland heeft internationaal bijna niets in te brengen. Dat geldt voor alle EU-leden (ook Duitsland en Frankrijk hebben beperkte macht). Door samen te werken kan er veel worden bereikt. Dat betekent ook dat er in de sociale sfeer regels moeten komen, denk aan het voorkomen van braindrain en eerlijke pensioenen voor mensen die in meerdere landen werken.”

2. Nexit? Nog steeds liever niet

2.1 Geen animo voor (referendum over) Nexit

Net als in 2016 wil een derde (32%) van de Nederlanders een referendum over de vraag of Nederland lid moet blijven van de Europese Unie (een 'Nexit')?

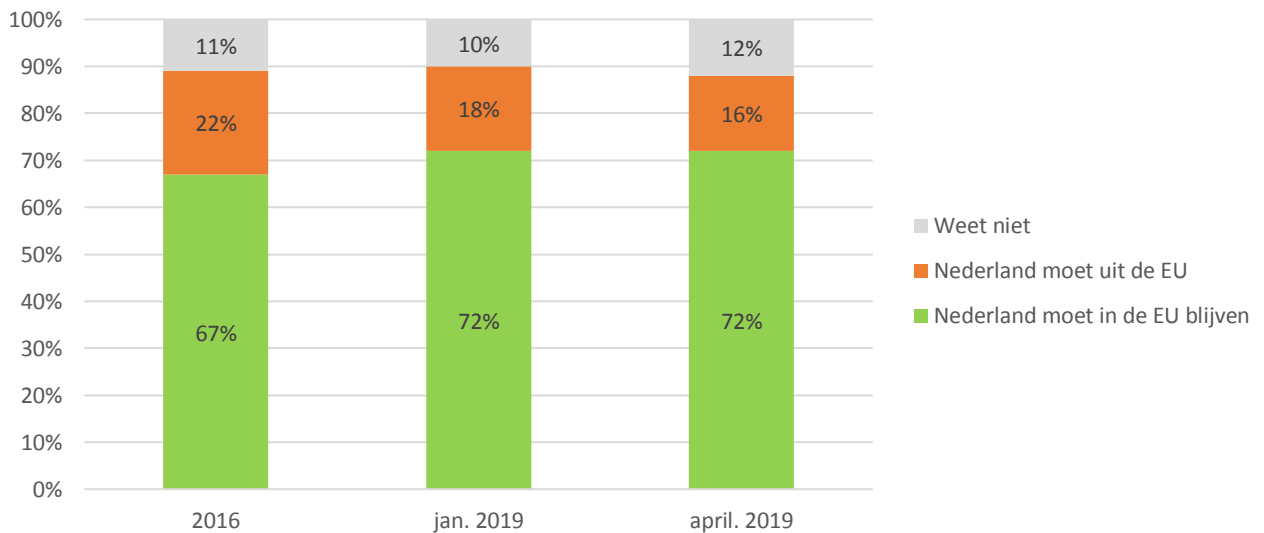
2.2 Zeven op de tien kiezers willen in de EU blijven

Als er een referendum zou komen, zegt 72 procent 'zeker te gaan stemmen', dat was begin 2016 eveneens zo.

Een zelfde percentage (72%) zou dan stemmen voor 'blijven', meer dan in 2016, toen 67 procent voor Nederland in de EU zou stemmen. Slechts 16 procent vindt dat Nederland het voorbeeld van het Verenigd Koninkrijk moet volgen en uit de EU moet vertrekken en 10 procent weet het niet.

Figuur 11

Stel dat u bij een referendum zou gaan stemmen over de vraag of Nederland lid moet blijven van de Europese Unie. Zou u dan stemmen voor 'in de EU blijven' of 'uit de EU vertrekken'?

3. Europese Parlementsverkiezingen

3.1 Verwachte opkomst bij EP-verkiezingen

Bij de vorige Europese Parlementsverkiezingen (2014) ging slechts 37 procent van de Nederlandse kiezers naar de stembus (in 1979 was dat 58 procent). Daarmee zijn de EP-verkiezingen de verkiezingen met de laagste opkomst.

In deze peiling⁸ zegt 54 procent 'zeker' te gaan stemmen op 23 mei. Dit is een overschatting (en geen voorspelling van de opkomst), aangezien degenen die aan onze onderzoeken meedoen doorgaans meer geneigd zijn te gaan stemmen. In februari dit jaar – een maand voor de PS-verkiezingen – zei 65 procent op 20 maart te gaan stemmen, uiteindelijk werd dat 56 procent. Waarschijnlijk komt de opkomst voor de EP-verkiezingen ergens uit tussen de 37 en 45 procent.

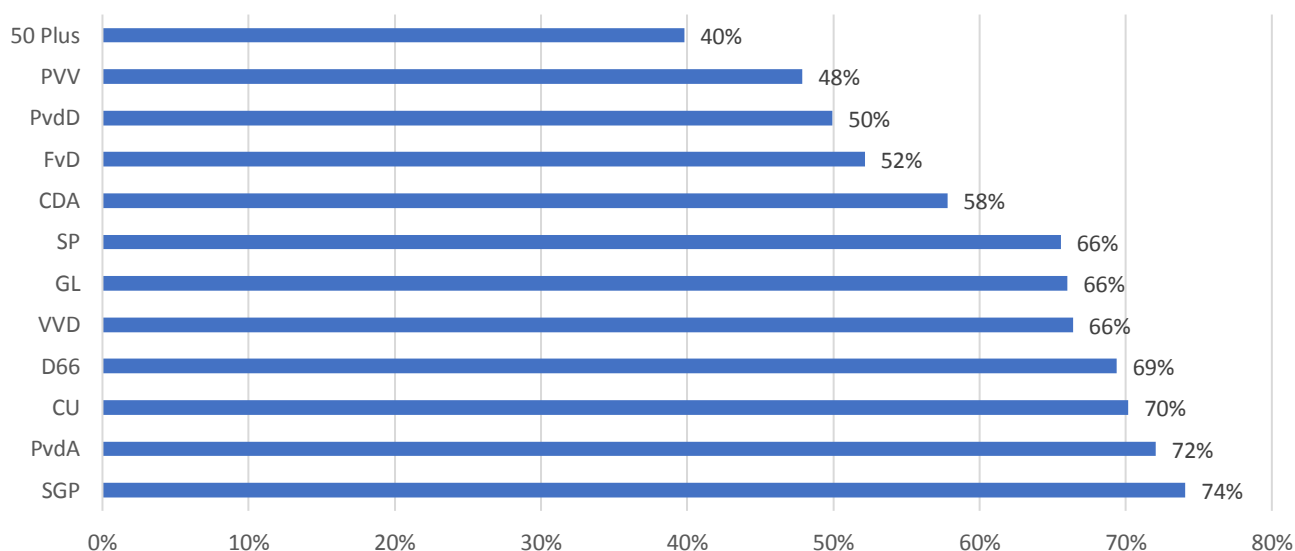
Dit gezegd hebbende, is het interessant te kijken naar de *relatieve* opkomsttentie van kiezers naar de huidige stemvoorkeur voor de Tweede Kamerverkiezingen, aangezien daarvoor de meeste kiezers opkomen (82% in 2017). In onderstaande figuur zien we dat kiezers die voor de Tweede Kamer zouden stemmen op SGP of PvdA het meest geneigd zijn op 23 mei naar de stembus te komen, gevolgd door kiezers van ChristenUnie, D66, VVD, GroenLinks en SP.

Kiezers van 50 Plus, PVV, PvdD en FvD (allen Eurosceptische partijen) zijn – minder dan gemiddeld – van plan te gaan stemmen op 23 mei.

Ook de opkomsttentie van CDA-kiezers is met 58 procent laag. Dit is opvallend, aangezien het CDA in 2014 de grootste Nederlandse partij was bij de EP-verkiezingen en doorgaans trouwe stemmers kent. Voor de TK-verkiezingen bijvoorbeeld, zou 86 procent van de CDA-kiezers (TK2017) zeker gaan stemmen – waarmee deze kiezersgroep juist in de hoogste regionen verkeert.

Figuur 12

Bent u van plan te gaan stemmen voor het Europees Parlement? (% 'zeker wel')

De EP-verkiezingen op 23 mei zijn dus – meer dan andere verkiezingen – 'opkomstverkiezingen': de partij die er het best in slaagt zijn achterban naar de stembus te krijgen kan goede zaken doen.

⁸ Die liep van 19 tot 24 april 2019

3.2 Zetelpeiling EP

Het ziet er naar uit dat de strijd om wie op 23 mei de grootste wordt, ook nu weer zal gaan tussen VVD en Forum voor Democratie.

Ook GroenLinks kan nog meedoen in deze strijd, al is de kiezerstrouw voor deze partij – met 58 procent - lager en de mate waarin GL-kiezers ook naar andere partijen kijken groter.

Tabel 4 Zetelpeiling Europees parlamentsverkiezingen

“Op welke partij gaat u (waarschijnlijk) stemmen bij de Europees Parlementsverkiezingen?”

Basis: zou zeker of waarschijnlijk gaan stemmen, exclusief 'weet niet' (n=1.008)

	UITSLAG		PEILING		PEILING		+/-
	EP 2014	EP2014	Percentages (n=1.008)	Marges (n=1.008)	Zetels	Marges	EP2014
	%	Zetels	30-4 (%)	Marge	30-4 (zetels)	Marge	t.o.v. EP14 (zetels)
VVD	12,0	3	17,2	(14,9; 19,5)	5	(4 - 6)	+2
FvD	0	0	14,7	(12,5; 16,9)	4	(3 - 5)	+4
GL	6,9	2	12,7	(10,6; 14,8)	4	(3 - 5)	+2
D66	15,5	4	10,0	(8,1; 11,9)	3	(2 - 4)	-1
PvdA	9,4	3	9,0	(7,2; 10,8)	3	(2 - 4)	0
CDA	15,2	5	7,8	(6,1; 9,5)	2	(1 - 3)	-3
SP	9,6	2	7,7	(6,1; 9,3)	2	(1 - 3)	0
CU- SGP	7,7	2	7,4	(5,8; 9,0)	2	(1 - 3)	0
PVV	13,3	4	5,9	(4,4; 7,4)	1	(0 - 1)	-3
PvdD	4,2	1	2,9	(1,9; 3,9)	0	(0 - 1)	-1
50 Plus	3,7	0	2,9	(1,9; 3,9)	0	(0 - 1)	0
Overige partijen	1,3	0	1,7	(0,9; 2,5)	0	(0 - 1)	0
TOTAAL		26	100		26		

Bron: I&O Research, april 2019

Over het algemeen stemmen kiezers bij de volgende verkiezingen op dezelfde partij als bij de vorige verkiezingen. Anders gezegd: voorgaand stemgedrag is de beste voorspeller voor toekomstig stemgedrag.

Vooralsnog lijkt de VVD iets betere papieren te hebben dan FvD, maar de verschillen zijn klein (en niet significant). De 'kiezerstrouw' sinds de PS-verkiezingen van maart (zie figuur 5) ontloopt elkaar weinig (beide rond de 70%). Veel zal er dus van afhangen van de mate waarin de eigen kiezers opkomen.

Ook GroenLinks kan nog meedoen in deze strijd, al is de kiezerstrouw voor deze partij – met 58% – lager.

Tabel 5

Als er vandaag verkiezingen voor het Europees Parlement zouden worden gehouden, op welke partij zou u dan stemmen? (naar stemgedrag bij de PS-verkiezingen van maart 2019)

	Totaal	VVD	PVV	CDA	D66	GL	SP	PvdA	CU	FvD
VVD	13%	68%	0%	9%	8%	0%	1%	6%	2%	4%
FvD	11%	4%	27%	4%	2%	0%	3%	0%	2%	72%
GroenLinks	10%	0%	0%	3%	6%	58%	5%	5%	2%	0%
D66	8%	0%	0%	2%	64%	5%	1%	4%	1%	0%
PvdA	7%	1%	0%	1%	1%	2%	3%	65%	1%	0%
CDA	6%	1%	0%	47%	1%	0%	0%	0%	2%	0%
SP	6%	0%	2%	0%	0%	2%	61%	0%	2%	0%
CU-SGP	6%	0%	2%	3%	0%	0%	0%	1%	68%	0%
PVV	5%	1%	59%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	4%
Weet (nog) niet	22%	24%	9%	30%	17%	31%	24%	18%	20%	17%
anders ⁹	7%	1%	1%	1%	2%	1%	2%	2%	0%	3%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Zoals we vaker zien is de twijfel op links groter dan op rechts of in het midden. Kiezers die nu VVD, CDA of ChristenUnie/SGP als eerste voorkeur hebben zijn daar tamelijk zeker over: bijna de helft zegt een maand van te voren 'mijn keuze staat vast'. (Zie tabel 6).

Op links (of links-progressief) ligt het percentage 'Geen andere partij, keuze staat vast' beduidend lager. GroenLinks staat in de peiling op een virtueel derde plaats, maar deze partij kan nog veel verliezen, maar ook winnen. Winnen, omdat GroenLinks – met 13 procent – het vaakst tot de tweede keuze van kiezers behoort. Maar onder de huidige primaire GL-kiezers zegt slechts 17 procent 'mijn keuze staat vast', de rest overweegt – naast GL – ook D66, PvdA of SP.

Bij D66 zien we hetzelfde patroon: voor slechts 23 procent staat de keuze voor 23 mei vast, de rest kijkt naar GroenLinks, maar ook VVD, CDA en PvdA komen in aanmerking.

Voor PvdA-kiezers (30% is al zeker) komt ook GL in aanmerking, gevolgd door D66 en SP.

Opvallend is ook de beperkte zekerheid waarmee FvD-kiezers nu voor deze partij kiezen: 23 procent is daarvan overtuigd, de rest houdt de opties PVV en VVD nog open.

Dit lijkt goed nieuws voor de PVV, maar ook hier is de twijfel groot en komt voor maar liefst 59 procent ook FvD nog in aanmerking.

⁹ De categorie 'anders' wordt gevormd door de partijen DENK, JEZUS LEEFT, vandeRegio & Piratenpartij, Volt Nederland en De Groenen

Tabel 6

Zijn er andere partijen die voor u in aanmerking komen? (naar eerste voorkeur bij EP-verkiezingen van mei 2019)

	Totaal	VVD	PVV	CDA	D66	GL	SP	PvdA	CU-SGP	FvD
Geen andere partij, mijn keuze staat volledig vast	32%	46%	28%	46%	23%	17%	28%	30%	47%	23%
GroenLinks	13%	4%	2%	4%	41%	0%	32%	35%	8%	2%
D66	10%	18%	1%	10%	0%	29%	0%	19%	2%	2%
CDA	8%	16%	0%	0%	13%	4%	0%	1%	31%	4%
PvdA	7%	5%	2%	2%	13%	25%	15%	0%	2%	1%
FvD	7%	10%	59%	3%	0%	0%	8%	1%	4%	0%
PVV	7%	1%	0%	6%	0%	0%	8%	2%	3%	36%
SP	7%	1%	12%	4%	4%	17%	0%	14%	1%	8%
VVD	6%	0%	1%	15%	13%	2%	2%	3%	3%	17%
PvdD	6%	1%	2%	0%	4%	23%	6%	4%	2%	4%
50 Plus	5%	2%	6%	5%	1%	3%	12%	6%	2%	13%
CU-SGP	4%	4%	2%	18%	5%	1%	7%	2%	0%	2%
De Groenen	2%	1%	0%	0%	2%	7%	0%	2%	2%	0%
DENK	1%	2%	2%	0%	1%	1%	3%	0%	0%	0%
JEZUS LEEFT	1%	0%	0%	2%	0%	0%	1%	0%	5%	1%
vandeRegio & Piratenpartij	1%	0%	0%	0%	1%	2%	1%	0%	0%	0%
Volt Nederland	0%	0%	0%	0%	1%	0%	1%	1%	0%	0%
Andere partij	0%	0%	1%	0%	0%	0%	0%	0%	1%	0%
Weet ik niet	6%	5%	0%	1%	12%	6%	5%	3%	6%	7%

3.3 Bekendheid lijsttrekkers: alleen Frans Timmermans echt bekend

Op Frans Timmermans na zijn de lijsttrekkers bij het grote kiezerspubliek zo goed als niet bekend. Zeven op de tien (69%) kiezers kennen Timmermans – de “Spitzenkandidat” voor PvdA en sociaal-democraten in Europa. Nummer twee, Sophie in 't Veld van D66 is bekend bij slechts 26 procent. Ter vergelijking – de minst bekende leider in de Tweede Kamer, Tunahan Kuzu, is bekend bij 62 procent; de bekendste, Geert Wilders, bij 94 procent.¹⁰

Timmermans en In 't Veld zijn onder hun eigen achterbannen (86 en 60 procent) beduidend bekender, maar ook dat geldt voor de andere lijsttrekkers nauwelijks. Malik Azmani bijvoorbeeld – al sinds 2010 Tweede Kamerlid voor de VVD, waar hij gezichtsbepalend woordvoerder is op immigratie & asiel –, is onder kiezers van zijn eigen partij (met 8%) even bekend als gemiddeld.

Een kwart (24%) van de kiezers zegt geen enkele van deze lijsttrekkers te kennen.

Tabel 7

Kunt u aangeven welke van deze politici u kent?

	EERSTE VOORKEUR NU (TK)									
	Totaal	VVD	PVV	CDA	D66	GL	SP	PvdA	CU	FvD
Frans Timmermans	69%	74%	37%	79%	86%	75%	62%	86%	78%	71%
Sophie in 't Veld	26%	27%	7%	26%	60%	35%	21%	40%	31%	25%
Marcel de Graaff	10%	7%	14%	10%	7%	9%	6%	13%	13%	20%
Derk Jan Eppink	9%	9%	7%	13%	9%	6%	10%	18%	6%	21%
Esther de Lange	9%	8%	10%	18%	16%	7%	6%	10%	16%	8%
Malik Azmani	8%	8%	9%	3%	12%	10%	10%	9%	4%	10%
Bas Eickhout	7%	4%	4%	6%	13%	20%	2%	14%	7%	5%
Peter van Dalen	5%	2%	2%	8%	5%	3%	6%	3%	26%	5%
Arnout Hoekstra	5%	3%	2%	8%	5%	4%	15%	5%	3%	7%
Toine Manders	5%	4%	3%	7%	10%	4%	1%	7%	3%	7%
Ayhan Tonça	3%	1%	7%	2%	2%	3%	5%	3%	1%	0%
Paul Berendsen	2%	2%	4%	6%	4%	1%	3%	1%	3%	1%
Reinier van Lanschot	2%	1%	3%	0%	6%	2%	1%	2%	4%	4%
Anja Hazekamp	2%	1%	3%	0%	2%	3%	5%	2%	4%	3%
Sent Wierda	1%	0%	0%	0%	1%	0%	1%	0%	0%	1%
Geen van deze	24%	21%	47%	16%	9%	17%	26%	9%	18%	25%

¹⁰ Peiling van I&O Research in maart: <https://ioresearch.nl/Home/Nieuws/meerderheid-coalitie-in-eerste-kamer-verweg#.XMhIZyIzaUk>

3.4 Ook lijsttrekker eigen partij nauwelijks bekend

Niet veel beter wordt het als we kiezers vragen voor de partij waarop ze bij de EP-verkiezingen zeggen te gaan stemmen, aan te geven wie de lijsttrekker van deze partij is. Zes op de tien (61%) zeggen dat niet te kunnen, kiezers van D66 en PvdA kunnen dat naar verhouding vaker wel.

De overige 39 procent weet het soms, maar een substantieel deel hiervan heeft het mis. Zo denkt 10 procent van de VVD-kiezers dat Timmermans de lijsttrekker voor de VVD is, even veel als het deel dat denkt dat dat Azmani is.

Tabel 8

Kunt u aangeven welk van deze politici de lijsttrekker is van de partij waarop u (waarschijnlijk) gaat stemmen?

	Totaal	VVD	PVV	CDA	D66	GL	SP	PvdA	CU	PvdD	50 Plus	FvD
Nee, dat weet ik niet	61%	69%	67%	67%	39%	65%	72%	37%	56%	69%	79%	57%
Frans Timmermans	9%	10%	3%	3%	0%	1%	6%	55%	2%	4%	11%	4%
Sophie in 't Veld	7%	1%	0%	3%	56%	4%	4%	3%	2%	3%	3%	0%
Derk Jan Eppink	6%	4%	4%	2%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	33%
Bas Eickhout	3%	1%	0%	1%	0%	23%	0%	0%	0%	0%	2%	0%
Peter van Dalen	3%	3%	2%	0%	0%	0%	0%	3%	37%	0%	0%	1%
Esther de Lange	2%	0%	0%	24%	1%	1%	0%	0%	2%	2%	1%	1%
Malik Azmani	2%	10%	0%	1%	1%	1%	0%	0%	0%	0%	2%	1%
Marcel de Graaff	2%	0%	20%	0%	1%	3%	0%	1%	0%	0%	0%	0%
Arnout Hoekstra	1%	0%	0%	0%	0%	0%	19%	1%	0%	0%	0%	1%
Anja Hazekamp	1%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	22%	0%	0%
Ayhan Tonça	1%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Toine Manders	1%	1%	0%	0%	0%	2%	0%	0%	0%	0%	2%	2%
Sent Wierda	1%	0%	0%	0%	2%	1%	0%	0%	2%	0%	0%	0%
Paul Berendsen	1%	2%	4%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	1%
Reinier van Lanschot	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Total	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

3.5 Waardering EP-lijsttrekkers: Frans Timmermans gewaardeerd van links tot rechts

Van de EP-lijsttrekkers scoren Bas Eickhout (GroenLinks; een 7,1), Peter van Dalen (ChristenUnie; 7,0), Esther de Lange (CDA, 6,9) en Frans Timmermans (PvdA, 6,9) het best. Dit is overigens beduidend hoger dan de cijfers die de fractievoorzitters in de Tweede Kamer krijgen: de hoogste waardering is daar voor Klaas Dijkhoff met een 6,2, gevolgd door Gert-Jan Segers met een 6,0.¹¹ De verklaring hiervoor ligt in de onbekendheid van de EP-leiders: bijna alleen bekend bij de eigen achterban, die positief oordeelt.

In dat licht is de 6,9 die Frans Timmermans krijgt van de kiezers echt hoog te noemen, hij is immers wél bij het grootste deel van de kiezers bekend. Timmermans wordt gewaardeerd van links tot rechts: de PvdA-kiezers geven hem maar liefst een 8,0, maar D66- (7,8) en VVD-kiezers (7,7) vinden hem ook goed; en ook GL- (7,4) en CDA-kiezers (7,3) boordelen hem met een ruime voldoende.

Tabel 9

Kunt u aangeven – met een cijfer van 1 tot 10 – hoe u deze politicus waardeert? (mits bekend)¹²

	Totaal	VVD	PVV	CDA	D66	GL	SP	PvdA	FvD
Bas Eickhout	7,1					8,3		7,6	
Peter van Dalen	7,0								
Frans Timmermans	6,9	7,7	5,0	7,3	7,8	7,4	6,8	8,0	4,8
Esther de Lange	6,9			8,0					
Sophie in 't Veld	6,6	6,7		6,5	8,0	7,4		7,3	4,5
Arnout Hoekstra	6,6								
Malik Azmani	6,1								
Derk Jan Eppink	6,1							3,7	7,7
Toine Manders	6,0								
Marcel de Graaff	5,4		7,6						5,7

¹¹ Peiling I&O Research maart 2019: <https://ioresearch.nl/Home/Nieuws/meerderheid-coalitie-in-eerste-kamer-ver-weq#.XMhIZyIzaUk>

¹² Alleen de lijsttrekkers die bekend zijn bij 65 respondenten of meer zijn weergegeven. Uitsplitsingen mits bekend bij n=20 (dus indicatief).

4. Onderzoeksverantwoording

I&O Research voerde een landelijk representatief onderzoek uit onder 1.672 Nederlanders van 18 jaar en ouder. Het onderzoek liep van vrijdag 19 tot en met woensdagochtend 24 april 2019.

De resultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, opleiding, regio en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2017. Het grootste deel van de deelnemers is afkomstig uit het I&O Research Panel (n=1.500). Daarnaast zijn 172 deelnemers via PanelClix benaderd om deel te nemen aan dit onderzoek.

Weging en marges

De onderzoeksresultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in maart 2017. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard. Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken.

Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij een uitkomst van 50 procent is er sprake van een marge van plus of min 3 procent.

I&O Research Panel

Het I&O Research Panel is geworven op basis van aselechte personen- en huishoudensteekproeven op traditionele manier (geen zelfaanmelding). De respondenten hebben geen financiële vergoeding gehad voor hun aanmelding voor het panel. Ook voor deelname aan dit onderzoek kregen respondenten uit het I&O Research Panel geen vergoeding.

I&O Research

I&O Research is een maatschappelijk betrokken bureau voor beleids- en marktonderzoek. Het is onze missie bij te dragen aan beter onderbouwde keuzes van onze klanten, op basis van onderzoek en advies. Wij werken voor overheids- en non-profitorganisaties. I&O Research is de laatste jaren gegroeid tot het zevende marktonderzoeksbureau van Nederland. In de sector 'overheid & onderwijs' is I&O Research de nummer 1 (volgens de MarktOnderzoeksAssociatie, MOA, 2017).

I&O Research heeft vestigingen in Amsterdam en Enschede.

I&O Research is lid van de MarktOnderzoeksAssociatie (MOA), maakt deel uit van de Research Keurmerk Groep en onderschrijft de internationale ICC/ESOMAR-gedragscode voor markt- en sociaalwetenschappelijk onderzoek. I&O Research is ISO 9001-, ISO 20252- en ISO 27001-gecertificeerd. Het online onderzoekspanel (I&O Research Panel) is ISO 26362-gecertificeerd. Dit is de norm voor online en offline access panels.

